

כהני - שלוחי דידן או דרחמנא

• דף יט •

הרב אבישי נתן מייטליס שליט"א

איתא בגמ' ביומא בדף יט: 'לימא תהוי תיובתא דרב הונא בריה דרב יהושע. דאמר רב הונא בריה דרב יהושע הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו, דאי אמרת שלוחי דידן נינהו, מי איכא מידי דאנן לא מצינן למעבד ושלוחי דידן מצו עבדי. הכי קאמרי ליה משביעין אנו עליך על דעתינו ועל דעת בית דין'. וכן הסיקה הגמ' בקידושין בדף כג:.

הגמ' במסכת נדרים בדף לה: הסתפקה בדבר: 'איבעיא להו הני כהני שלוחי דידן הוו או שלוחי דשמיא למאי נפקא מינה, למודר הנאה. אי אמרת דשלוחי דידן הוו הא מהני ליה ואסור, ואי אמרת שלוחי דשמיא שרי. מאי. ת"ש דתנן מקריב עליו קיני זבין כו', אי אמרת שלוחי דידן קא מהני ליה, וליטעמיך ליתני מקריב עליו קרבנות. אלא מחוסרי כפרה שאני, דא"ר יוחנן הכל צריכין דעת חוץ ממחוסרי כפרה'.

הרי שיש נפק"מ לשאלתינו אם כהן יכול להקריב קרבנו של ישראל המודר הנאה ממנו, דאם הינם שלוחי דרחמנא מותר לכהן זה להקריב גם קרבן של מחוסרי כפרה, כלומר, שיש לישראל הנאה ממנו בכך שמתירו לאכול בקודשים. הר"ן שם בד"ה 'הא קמהני' הבין שהנאת הישראל המודר ממעשה הכהן הינה בגרמא ואינה ישירה, ולהכי הותרה. ברם אי הוי שלוחי דידן, אזי נחשב שליחו של בעל הקרבן, כפי שהגדיר הרא"ש שם פ"ד סי' ד. ולא אומרים, שכיון שמצוות לאו להנות ניתנו, מותר להקריב עבור מודר הנאה.

כן סברה הגמ' שיש נפק"מ לכך לדין פיגול. אם הכהן הינו שליח רחמנא, אזי נחשב כקורבנו, ומחשבתו מפגלת. ברם אם הינו שליח הבעלים, לא יהא בכח מחשבתו לפגל בשמם של הבעלים, שלא נשלח על דעת מחשבת פיגול זאת.

הריטב"א במסכתין הביא נפק"מ לבעיא זו, בנוסח התפילה הנזכרת לפני ברכת כהנים: 'האומרים בברכת כהנים האמורה לאהרן ובניו כהני עם קדושך, טועים

הם, דהא שלוחי דרחמנא נינהו. אלא כך י"ל, לאהרן ובניו הכהנים עם קדושיך, וכן הגיהו רבותינו הצרפתים ז"ל. כלומר, אם הינם שלוחי המקום אזי יש לומר 'אהרן ובניו הכהנים עם קדושיך', שהכהנים הינם עם קדושיך ושליחיו. אך אם שלוחי דידן הם, אזי יש לנסח: 'אהרן ובניו כהני עם קדושיך', כלומר, הכהנים הם שלוחי עם ישראל שהם עמו של הקב"ה.

הגדרת הספק, ומדוע לא נפשט

התוס' ביזמא בדף יט: בד"ה 'מי איכא מידי', הרמב"ן, הריטב"א הרשב"א בקידושין הקשו מדוע הגמ' בנדירים לא פשטה ספקה עפ"י דברי רב הונא בריה דרב יהושע במסכתין ובקידושין שהכריח להוכיח שהם שליחי דרחמנא, דאל"כ כיצד עושים שליח על דבר שהמשלח מנוע מלעשותו.

נאמרו כמה יישובים בדבר;

א.

הראשונים שם יישבו שהגמ' בנדירים ביקשה למצוא מקור וראיה מפורשת ממשנה ולא מאמורא, וז"ל התוס' שם: 'י"ל דלא בעי למיפשט מדברי אמוראים אלא ממתני' וברייתא'. להבנה זו, אכן יש פשיטות לבעיא, וההלכה היא שהכהנים שלוחי המקום, אף שלא היה לגמ' בנדירים לפשוט ספקה על בסיס מקור תנאי. והביא הריטב"א מקומות נוספים שהגמ' בחרה לא לפשוט ספיקה אף שיכלה לפושטה מדברי אמוראים: 'דהא איכא דכוותה גבי התורם משלו על של חברו, ובר מן כל דין טובא איכא בגמרא דהווי בעיא ולא איפשיטא בחדא דוכתא ומיפשטי בהדיא בדוכתא אחרינא'.

להבנה זו, נפשט שהכהנים שלוחי רחמנא, ומותר למודר הנאה להקריב על ידם.

ב.

יישוב נוסף כתבו התוס' שם שלא היה ספק לגמ' שהכהנים שלוחי דרחמנא, ספקה היה אם הם גם שלוחי דידן: 'ולי נראה דלעולם פשיטא ליה מדרב הונא בריה דרב יהושע דשלוחי דרחמנא נינהו, דאי ס"ד שלוחי דידן דווקא נינהו ולא שלוחי דרחמנא כלל... והתם מיבעיא ליה אי שלוחי דידן קצת דהווי להו שלוחי דרחמנא ושלוחי דידן, או שלוחי דרחמנא דווקא. והא לא מצי למיפשט מדרב הונא, דאפילו אי שלוחי דידן נמי הווי מקרבי אף על גב דאנן לא מצינן למיעבד כיון דאף שלוחי דרחמנא נינהו ומילתא דרב הונא בריה דרב יהושע דאמר [לאו] שלוחי דידן נינהו

לא נפקא מיניה מידי לענין מודר הנאה דבין אי שלוחי דידן דווקא נינהו בין אי שלוחי דרחמנא נמי נינהו אסור במודר הנאה דקא מהני ליה'. וכן לשון התוס' בקידושין בדף כג: 'אי נמי יש לומר דהתם הכי קמיבעיא ליה, הני כהני שלוחי דרחמנא דוקא נינהו ולא שלוחי דידן כלל, או דילמא הוו נמי שלוחי דידן'.

אלא דצ"ע להבנה זו, מה הוכיח ופשט רב הונא. הלא ידענו שכהני שלוחי דרחמנא, ורק ביקשו לברר אם גם שלוחי דידן, והאם ראייתו מגדירה שאינם שלוחי דידן? התוס' שם בארו שהמשמעות לכך הינה לגבי היכולת של בעל הקרבן, לבחור כהן שיעבוד עבורו, הגם שאינו מאנשי המשמר: 'אלא נראה דנפקא מינה אי אמר בעל הקרבן לא בעינא דלקרביה [כהן] שבאותו משמר אלא כהן אחר, אי אמרינן שלוחי דידן דווקא, הא אמר לא בעינא ולא נקריב ליה כהן שבאותו משמר בעל כרחו. ואי אמרינן שלוחי דרחמנא נינהו, נהי נמי דמפרשינן אף שלוחי דרחמנא נינהו, עיקרם שלוחי דרחמנא נינהו ולא כל כמיניה לעכב על ידם שלא יקריבוהו כהני משמר'. נמצא שלרב הונא, כיון שהוכרע ששלוחי רחמנא הם, אין לאפשר לבעלים לבחור את הכהן שיקריב עבורו.

התוס' בקידושין הוסיפו נפק"מ לחקירה זו, האם ניתן להקריב שלא מדעת הבעלים. האם די בכך שהכהן שליח המקום ועולה הקרבן לרצון ולא צריכים לשמוע את דעת הבעלים. וז"ל: 'ונפקא מינה שאם היה כהן מקריב שלא לדעת הבעלים אי שלוחי דרחמנא [נמי] נינהו הוי קרבן כשר, ואי הווי [דוקא] שלוחי דידן אינו כשר, כיון שהקריב שלא מדעת הבעלים'.

יש לציין, שליישוב זה נותר הספק על כנו, אם מודר הנאה מותר להקריב ע"י הכהן.

בגיליון המהרש"א דייק בדברי הרמב"ם, שוודאי לא סבר כהבנה זאת שבתוס', שכן הרמב"ם בהלכות נדרים פ"ו ה"ה כתב: 'היה שמעון כהן הרי הוא מותר להקריב קרבנות ראובן, שהכהנים שלוחי שמים הם ואינם שלוחי בעל הקרבן'. הרי שהסיק שאינם שלוחי דידן, ולא נותר בספק.

בעיקרן של דברי התוס' יש לבאר מה מהותה של השליחות הנוספת מעבר לשליחות דרחמנא, מה מוסיפה שליחות דידן שהגמ' ביקשה לברר שהיא נוספת על שליחות דרחמנא.

האחרונים בארו ביסוד הדברים, מדוע אכן הגמ' בנדרים לא פשטה כדברי רב הונא, מכך שעושה הכהן בשליחות מילתא שהבעלים לא מצי עביד, שהינם שלוחי רחמנא בלבד.

הקובץ הערות בסי' עו אות יז באר וז"ל: 'וי"ל לפי המבואר למעלה דיש שני מיני שליחות... היכא דבלא השליחות לא מהני המעשה וצריך שהמשלח ימסור כחו להשליח, ובזה אמרינן דהיכא דאיהו לא מצי עביד וכו'. אבל היכא דהשליח יכול לעשות בעצמו, אלא דצורך השליחות הוא שיהא המעשה נחשב על המשלח, בזה ליתא להך כללא דכל מילתא דאיהו לא מצי וכו', וזוהי כונת תוס', דאי אמרינן שלוחי דידן דוקא ולא שלוחי דרחמנא כלל, אז השליחות צריכה להכשר העבודה, דאם יקריב הכהן בלא שליחות הבעלים, הקרבן פסול... אבל אי נימא שלוחי דידן נמי, אז אין צריך לשליחותא דידן לענין הכשר הקרבן, ולזה סגי בשליחותא דרחמנא, אלא דצריך לשליחותא דידן שתהא המעשה נחשבת על המשלח, כמו בדבר עבירה, ובזה לא איכפת לן במאי דאיהו לא מצי עביד'.

כלומר, שליחות שנעשית רק מכח המשלח, כגון לגרש את אשתו, בלא שנעשה שליח הבעל, אין למעשה כל תוקף ומשמעות. אך מילתא שהמעשה נעשה ע"י הפועל אותו, ורק רוצה לייחסו שיזדקף למשלח, כגון להרוג הנפש או מעילה בקדשים, לא צריך להיות ככח הבעלים בשביל לפעול אותו. ומבאר שהחיסרון של מי איכא מידי דאיהו לא מצי עביד נאמר באופן הראשון, שהמעשה בר תוקף רק מכח המשלח. לכן ברור שכהנים שלוחי דרחמנא, ועל כן המעשה בר תוקף, ושאלת הגמ' בנדרים היא אם גם שלוחי דידן ואזי מתייחס המעשה לבעלים. ואין חיסרון במה שהבעלים יכול לעשותו.

הגר"ש שקופ בשערי יושר ש"ז פ"ז אות קסה באר באופן אחר: 'יש לבאר בכונתם על שני הכללים בדיני השליחות, דלענין הכשרת הקרבן... כהני שלוחי דרחמנא ניהו, כלומר דיש להם כח להכשיר הקרבן בלי דעת הבעלים, דאם נימא דכח ההכשרה תלוי בבעלים כמו תרומה וכדומה, איך מהני שליחות, דמי איכא מידי דאיהו לא מצי עביד ושליח מצי משוי, אבל כל זה הוא בנוגע לכלל השליחות, שהשליח במקום הבעלים שיהיו מעשיו מועילים, אבל בנוגע לכלל השני בשליחות להחשיב מה שנעשה ע"י השליח כאילו עשו הבעלים לענין זכות וחוב, י"ל דגם בקרבנות הצריכה תורה לענין מצות ההקרבה שיהיו הבעלים עושים כל פרטי העבודה על ידי שלוחיהם הכהנים, ודין זה נפק"מ לענין מודר הנאה, דאם הכהן עושה שליחות

הבעלים אסור במודר הנאה, ובעיא זו לא איפשיטא, דלענין זה לא שייך לומר מי איכא מידי דאיהו לא מצי עביד, דכלל זה הוא רק לענין ההכשרה, ולא לענין יחס הפעולה.

כלומר, ישנם שני סוגי שליחיות. ישנה אפשרות שעצם הפעולה והמעשה שעושה השליח יתייחס למשלח. וישנה אפשרות שהתוצאה משוייכת למשלח, אך המעשה נותר של השליח. ומבאר הגרש"ש שזה שבאר רב הונא, שכיון שאיהו לא מצי עביד, לא יתכן להגדיר שעצם המעשה יתייחס למשלח ולא יתכן ששלוחי דידן הם, אלא רק התוצאה והחלות תתייחס למשלח, כלומר ששלוחי דרחמנא הם. והיכא שרוצה לייחס רק את החלות והתוצאה ולא את הפעולה והמעשה, אזי אין חיסרון של מי איכא מידי.

הדבר אברהם ח"א סי' יג סק"ד באר שיש שני סוגי שליחיות. שהבעלים ממנה את הכהן לשליח, וישנה אפשרות שהקב"ה ממנה את הכהן לשליח. וכיון שלא מצי הישראל לעשות, ברור שהכהן הינו פועל מכח ציווי התורה והמקום ולא בשל בקשת ושליחות הבעלים. אך דנה ומסתפקת הגמ', אם לאחר ילפינן שמקור סמכות פעולת הכהן הינה מכח מצוות התורה ורחמנא, האם יש לבעלים לחזר ולצוות את הכהן בעצמו או לאו.

ג.

ישוב נוסף כתב הרשב"א בקידושין בדף כג: 'וי"מ דהתם בעבודות הכשרות בזר כגון שחיטה והפשט ונתוח קבעי, והא דר"ה בקבלה וחברותיה דאין כשרות בזר. ומש"ה קאמר רב הונא דשלוחי דרחמנא ניהו, דכל דלא מצי עביד לא משוי שליח'. לדבריו, פשוט שעבודות הפסולות בזר הינן כשלוחי דרחמנא, אך הסתפקה הגמ' בנדרים לגבי עבודות הכשרות בזר אם הינם כשלוחי דידן או לא. ומדוייק כן, שרב הונא למד דינו בשל העובדה שאיהו לא מצי עביד, הרי הדגיש שדבריו מכוונים למילי שפסולות בזר.

אולם האחיעזר ח"ב יו"ד סי' ד סק"ד הביא מדברי התוס' רי"ד שבשחיטה לכו"ע שלוחי דידן ניהו: 'משום דל"ש בשחיטה מי איכא מידי דאיהו לא מצי עביד כו', ואכתי יקשה בשחיטה לימא לתקוני שדרתיך ולא לעותי ומאי פשיט מכהנים שפגלו דהני כהני שלוחי דרחמנא ניהו, אלא משום דהגמ' מפרש כהנים שפיגלו בשארי עבודות ולא בשחיטה, ולפי המסקנא ילפינן מקרא דלא יחשב מכל מקום

וגם בשחיטה מהני פיגול הכהן ולהכי כיון דהא דהכהנים שפיגלו מיירי בשאר עבודות דליכא בהו פסול מתעסק'.

.ד.

הרמב"ן והרשב"א בקידושין בדף כג: תירצו עוד: 'וא"נ התם בכהן בכהן והכא בכהן בישראל'. כלומר, שספק הגמ' בנדרים הינו על קרבן כהן שמקריב חבירו, אם המקריב הוא שליח הבעלים או דרחמנא. אך כהן המקריב של ישראל היה פשוט שהוא שליח רחמנא. ונמצא שנתר בספק אם מקריב של כהן אם הוא שליח דידן. ונפק"מ שיהא אסור שכהן יקריב עבורו אם הינו מודר הנאה ממנו.

המנחת חינוך במצוה תקט הבין לדינא, שכהן לא יכול להקריב ע"י כהן המודר ממנו, כיון שלדידיה הינו שלוחי דידן: 'ונ"ל דדין זה דפסקינן דהנהו כהנים שלוחי שמיא נינהו לענין מוה"נ ג"כ דוקא בקרבן של ישראל דמבואר דמי איכא מידי וכו' אבל בכהן דיכול להקריב בעצמו ול"ש מי איכא מידי וגם חזינן דהתורה גזרה דנותן לכל כהן שירצה כמבואר כאן א"כ בודאי הו"ל שלוחי דידן א"כ כהן המודר הנאה מכהן א"י ליתן הקרבן למי שמוה"נ ממנו כי הוא שליח דידיה'.

אם יש ללמוד מכך שכהנים מקריבים קרבנות נוכרים, שאינם שלוחי דידן

הפנים מאירות ח"ב סי' קיט הקשה שיש לפשוט את הספק, מכח הדין בגמ' בחולין בדף יג: שגוי שולח קרבנותיו. וכיון שגוי לאו בר שליחות, מוכח שכהנים שלוחי דרחמנא ולא דידן.

ונאמרו כמה אופנים ליישב את הוכחתו של הפנים מאירות;

.א.

הפנים מאירות תירץ, שביחס לגוי פשוט היה לגמ' שאינו שלוחי דידן, וכל ספק הגמ' היה רק בהקרבה לישראל שהינו בר שליחות. כן תירץ מהרי"ט אלגאזי בארעא דרבנן בערך 'אין שליחות לגוי'.

הדבר אברהם בסי' טו סק"ג סבר שכיון שאין כפרה לגוי בקרבנו, אזי אינו נחשב בעל הקורבן, והוי כקרבן שאין לו בעלים ופשיטא שהוא שלוח רחמנא.

הגר"ע יוסף באור תורה תשל"ב-תשל"ג בעמ' מז באר עפ"י מחלוקת הראשונים בטעם מצוות ומהות הקרב הקרבנות.

הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פרק מו באר שצוו על הקרבנות כנגד המצרים וכשדיים שעבדו לבהמות, ולכן ציוה לעובדו ית' בהקרבת קרבנות: 'ועתה אתחיל לתת טעם כל אחת ואחת לפי השגתי, ואומר כי כבר אמרה התורה כפי מה שפירש אונקלוס שהמצריים היו עובדים מזל טלה, מפני זה היו אוסרים לשחוט הצאן, והיו מואסים רועי צאן, אמר הן נזבח את תועבת מצרים, וכן היו כתות מן הצאב"ה עובדים לשדים, והיו חושבים שהם ישובו בצורת העזים, ולזה היו קוראים לשדים שעירים, וכבר התפשט הדעת הזה מאד, ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זובחים, ולזה היו אוסרים הכתות ההם ג"כ אכילת העזים, אבל שחיטת הבקר כמעט שהיו מואסים אותו רוב עובדי ע"ז... ובעבור שימחה זכר אלו הדעות אשר אינם אמתיות, צונו להקריב אלו השלשה מינים לבד, מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם, עד שיהיה המעשה אשר חשבוהו תכלית המרי, בו יתקרבו אל השם, ובמעשה ההוא יכופרו העוונות. כן מרפאים הדעות הרעות אשר הם חליי הנפש האנושי... ומפני זאת הכונה בעצמה צונו לשחוט כבש בפסח ולהזות דמו במצרים על השערים מחוץ, לנקות עצמנו מן הדעות ההם ולפרסם שכנגדם, ולהביא להאמין שהמעשה אשר תחשבו בו שהוא סבה ממיתה, הוא המציל מן המות, ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף, גמול פרסום העבודה בעשות כל מה שהיו מרחיקין אותו עובדי ע"ז'.

אולם הרמב"ן ויקרא א, ט השיג על הרמב"ם שהרי נח הקריב קרבן עוד לפני טומאת עבודת המצרים והכשדים, והיה קרבנו לריח ניחוח בעיני השי"ת: 'והנה הם דברי הבאי, ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה, יעשו שולחן ה' מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם, והכתוב אמר כי הם לחם אשה לריח ניחוח. וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה... ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם, כי בעבור שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה, צוה השם כי כאשר יחטא יביא קרבן, יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתודה בפיו כנגד הדבור, וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה, והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו

תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש, וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו, והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו. וקרבן התמיד, בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד... ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם, תכנס בו ממה שאמרו רבותינו... בא וראה מה כתיב ב' הקרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהיך ולא אלהים ולא שדי ולא צבאות אלא יו"ד ה"א שם המיוחד, שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק. ושמא תאמר לאכילה הוא צריך, תלמוד לומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה, לא אמרתי לכם זבחו אלא כדי שיאמר ויעשה רצוני'.

כן באר הכוזרי מאמר ב אות כו: 'אמר החבר: מה שאמר "לאשי"... כי הקרבן ההוא והלחם וריח הניחוח אשר הם מיוחסים אלי, אמנם הם לאשי, ר"ל האש הנפעלת לדברו ית', אשר מאכלה הקרבנות, ואחר כן יאכלו הכהנים שאר חלקה, והכונה בזה תקון הסדר כדי שיחול בו המלך חול גדולה לא חול מקום. ושים דמיון הענין האלהי הנפש המדברת, החלה בגוף טבעי בהמי, כאשר נשתוו טבעיו ונסדרו כחותיו העליונים והראשיים סדור נכון לענין יותר נעלה מענין הבהמות, היה ראוי שיחול מלך השכל אצלו להורות אותו ולישרו ולהתחבר אצלו כל עת... אכן הענין האלהי מטיב רוצה הטוב לכל, ובעת שיסתדר דבר ויכון לקבל הנהגתו לא ימנע ממנו לאצול עליו אור וחכמה ודעת, וכאשר יפסד סדרו לא יקבל האור ההוא ויהיה הפסדו. והתעלה הענין האלהי מהשיג אותו שנוי או הפסד וכל מה שיש בסדר עבודה מהעבודה והקרבנות והקטורת והזמירות והמאכל והמשתה על תכלית הטהרה והקדושה, נאמר בהם 'עבודת ה' ולחם אלהיך' והכל כנוי לרצונו בסדר הטוב באומה והכהנים, וקבולו מנחתם על דרך הדמיון וחולו אצלם לכבוד להם, והוא נעלה ונקדש מן ההנאה במאכלם ובמשתיהם'.

וסבר הגר"ע יוסף לבאר כך את ספק הגמ'. האם כהני שלוחי דידן ונועדה עבודתן בכדי שלא נפנה לעבודת אלילים ולבל נתעה מדרך השכל וליישר אורותינו. או שהם שלוחי רחמנא ונועדה העבודה לרומם ולגדל אותנו. הנה ביחס לישראל המקריב, הספק נותר בעינו, ואין ללמוד מכך שמקבלים מהנוכרים קרבנות, שכן פשיטה לגבם שאין עליהם תביעה לבל יתעו וכל עבודתם הינה רק להתקרבות חיובית לשכינה. אך הספק במהותם של הקרבנות לישראל, נותר בעינו.

ב.

החת"ס יישב, שבענייני קדשים, שכל מעשיהם נעשים ע"י שליח, יש אף לגוי שליח. כלומר, כיון שבקדשים מבוססת העבודה על שליחות, בכך שהתרבה הנוכרי שמקבלים מהם קרבנות, כללו בכך שהינו עושה שליח.

ג.

המנחת ברוך סי' כ אות ב באר שאם כהנים שלוחי דידן, אזי ברור שאינם ככל שליחות של תורה, ולכן מהני שליחות זאת גם לנוכרי.